

**ДЕЙНОСТТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА КАСА В СВИЩОВ
В ПЕРИОДА ОТ 1878 ДО 1903 ГОДИНА – ОБЩ ПРЕГЛЕД**

**THE AGRICULTURAL FUND ACTIVITIES IN SVISHTOV
BETWEEN 1878 AND 1903 – AN OVERVIEW**

**Емилия ВАЧЕВА
Emilia VACHEVA**

DOI: 10.61836/JTPX7368

Received: 18.09.2023
Available online: 21.11.2023

***Abstract:** The historical development of the Agricultural Fund in Svishtov during the period spanning from the Liberation to the establishment of the Bulgarian Agricultural Bank has yet to be explored as an independent topic. It has primarily been a part of broader research addressing the city's banking and credit history. This article initiates a comprehensive study of this significant institution. It outlines the principal functions and services provided by the fund, highlights both its strengths and weaknesses in development, and assesses its place and role in the local economic landscape.*

An analysis of the available data reveals that during this period, the Svishtov Agricultural Fund held a pivotal position in the economic life of the region. It played a vital role in introducing modern agricultural techniques and innovative crop production methods, as well as animal selection practices. These advancements led to increased productivity and improved incomes for the local population. With the fund's support, the region flourished as a key agricultural center.

Key words: Svishtov Agricultural Fund, agricultural credit, credit operations, capital, private creditors

JEL: N13

Темата за дейността на земеделската каса в град Свищов в периода от Освобождението до създаването на Българската земеделска банка все още не е разглеждана самостоятелно. Тя присъства в общи изследвания, разглеждащи въпросите, свързани с историята на банково-кредитното дело в града. Настоящата статия поставя началото на по-задълбочено изследване на историята на тази важна институция. В нея се очертават основните операции и услуги, които касата извършва. Разкриват се положителните и слабите страни в раз-

витието ѝ, прави се оценка на мястото и ролята ѝ в стопанския живот на околията. На този етап поради липса на достъпен изворов материал, работата се базира най-вече на сведения от изложенията на окръжните управители през този период, на поместените официални данни за касата в Държавен вестник и в местния периодичен печат. Използвани са и изследвания, посветени на земеделския кредит в страната. При наличието на достатъчно доказателствен материал, проблемите за организацията, принципите на действие и управлението на свищовската земеделска каса ще бъдат обстойно изследвани и анализирани.

Научният интерес към историята на земеделското кредитиране в България привлича вниманието на изследователите още в края на XIX в – нач. на XX в., когато няколко български учени защитават дисертационни трудове, посветени на този проблем. Сред тях са С. Иванчев (1896 г.), Иван Екимов (1904 г.), Христо Влахов (1907 г.) и Димитър Добрев (1911 г.). Последната дисертация на тема „Земеделските кредитни кооперации в България“ се публикува през същата година (Roussev, 2023, Roussev, Stoyanov, Savova-Simeonova, 2022, pp. 103–104). Една година след нея излиза обширното изследване на Ангел Даскалов „Земеделският кредит в България от 1864 до 1913 г.“, обхващащо периода 1864–1903 г. (Daskalov, 1912). В последните години интересът към темата се засилва сред стопанските историци, които обогатяват своите изследвания с непубликуван архивен материал, правят важни уточнения и анализи за дейността на касите (Atanasov, 2017, 2018, Zlatinska, 2016, 2017).

Земеделските каси водят своето начало от времето преди Освобождението. Те са създадени по инициатива на управителя на Дунавския вилает Мидхад паша и имат за цел да подпомагат земеделския стопанин с парични средства и да намалят негативните последици от ширещото се лихварство. В своето изследване, посветено на „Българската държава и земеделският кредит (края на XIX и началото на XX век) Р. Златинска разграничава две фази в историческото развитие на земеделските каси в страната. Първата фаза е от създаването им до Освободителната война, а втората от Освобождението до основаването на Българската земеделска банка през 1903 г., когато тя поема капитала на земеделските каси (Zlatinska, 2017, p. 121).

Свищовската земеделска каса отваря врати с първите основани каси в Северна България. Въз основа на данните, с които разполага А. Даскалов смята, че тя започва да работи дванадесет години преди освобождението на града, а именно през 1865 г. (Daskalov, 1912, p. 32), а според някои по-съвременни изследвания това става на 13 април 1866 г. (Atanasov, 2017, p. 81). Нейната организационна структура, функциониране, управление и дейност е подчинена на

съществуващата регламентация на касите в Османската империя¹. Приведените сведения в научните изследвания констатираат лошо управление, недобра организация и чести злоупотреби в работата на касата. Това са фактори, които оказват влияние върху бавния прираст на капитала ѝ до Освобождението. Данните сочат, че през този период тя изостава в своята дейност спрямо останалите каси в Русенския санджак и заема последните места (Daskalov, 1912, pp. 123–128, 133–139, Atanasov, 2017, p. 185).

Макар и неводеща каса в Северна България, свищовската каса остава стабилен капитал в навечерието на руско-турската освободителна война, който спомага за бързото ѝ възстановяване след това.

По време на войната земеделските каси в страната прекратяват своята дейност, тяхната структура е нарушена, а на по-голяма част от тях парите и ценностите са разграбени. Засегнато е и материалното положение на земеделските стопани, които изпитват все по-остра нужда от финансова помощ. Едновременно с решаването на други стопански проблеми, временното окупационно управление се заема и с възстановяването на касите. То определя комисия, която да проучи положението им. В обсега на рапортите им попада и свищовската земеделска каса. Според очерталото се положение касите могат да бъдат разделени на три групи. Към първата се отнасят тези, които са напълно разграбени и унищожени (Daskalov, 1912, pp. 159–163), а към втората касите, които нямат наличен капитал, но разполагат с редовна документация (Zlatinska, 2017, p. 143). Към трета група се включват касите, които са в сравнително добро материално положение и със запазена документация. Към нея се причислява и свищовската земеделска каса, заедно с касите във Варна, Провадия, Силистра, Русе, Шумен, Разград, Тутракан, Търново, Габрово и др. (Daskalov, 1912, pp. 160–163).

В следосвободенския период общополезните каси продължават да работят с цел да отпускат леснодостъпен кредит на земеделците и да водят борба срещу лихварството и зеленичарството, но вече с променено име. Започват да се назовават земеделски каси.

Характерен момент за този период е, че развитието на земеделския кредит се осъществява чрез намесата на държавата (Chakalov, 1931, pp. 148–149).

¹ Това са „Правилникът за уреждането на околийските каси, управлението на капитала им и разнасянето му с полезна цел“ от 1865 г. и „Законът за начина на нареждането на градските каси, за управлението на техния капитал и за приличното употребление на лихвите и на притежанието на тоя капитал“, обнародван през 1866 г. В „Правилника“ касите са назовавани „градски каси“, а в „Закона“ от 1866 г. те се наричат „околийски каси“, но и в двата текста на турски език на повечето места се наричат „каси за обществена полза“. Във вестник „Дунав“ почти навсякъде те са отбелязани като „общополезни каси“, което и популярното им име в историческата литература (Daskalov, 1912, pp. 34–52).

За изграждането на структурата на касите, тяхната регламентация и дейност българските правителства приемат няколко нормативни акта. Първият е Уставът на Земеделските каси от 1878 г., Правилникът за Земеделските каси от 1889 г., и Законът за Земеделските каси от 1894 г. и неговото допълнение от 1897 г. (Zlatinska, 2016, p. 174). С тях държавата се опитва да ги структурира като добре работещ кредитен институт, със строго определени правила за отпускане на кредити и обезпечаване на възвращаемостта му, да осъществява контрол върху подбирането на кадрите и тяхната лоялност. Постепенно през годините се разширяват и операциите, които те осъществяват, като в следствие им се разрешава да извършват комисионни операции за сметка на други учреждения и на частни лица. Така те се превръщат в съвременни банкови организации, все повече задоволяващи растящите нужди на стопаните (Zlatinska, 2016, pp. 178, 186).

Свищовската земеделска каса, подобно на останалите каси в страната се структурира и функционира спрямо българското законодателство. Тя започва да работи със сравнително добър капитал и налична документация. По време на руската окупация възстановява своята дейност и сирашката каса в града (за тези институции виж Manolova, Atanasov, 2022). В последните години преди Освобождението тя натрупва капитал в размер на 8 000 лири, но по време на войната той е ограбен и изнесен в Цариград. Правителството прави неуспешен опит да го върне и дълго време този проблем е нерешен. Той засяга интересите на населението, което получава отказ на молбите му за връщането на парите². Касата работи активно и в продължение на две години акумулира капитал в размер на 60-70 000 франка, от който тя отпуска кредити в малки размери. През 1881 г. съгласно Закона за настойничеството и Инструкцията за ликвидирането на сиротските каси тя се закрива³. Нейният капитал преминава като отделен фонд под управлението на земеделската каса, като новопостъпилите сирашки пари започват да се осчетоводяват редовно от земеделския касиер⁴. Принадлежащите на сираците суми остават на влог в касата, като по този начин на земеделската каса се възлага нова операция – влогова, която от своя страна увеличава касовия ѝ капитал (Daskalov, 1912, pp. 190, 201, 207)⁵. Друга възможност за теглене на заеми от земеделците е от Българската народна банка, която открива клон в града едва на 1 септември 1905 г., а дотогава се ползват услугите на русенския клон на банката, открит на 1 май 1884 г.

² Държавен вестник, VI, 49, 5 юни 1884, с. 13.

³ Славяни, III, 24, 5 декември 1881, с. 1, Държавен вестник, III, 83, 11 ноември 1881, с. 669–671.

⁴ Държавен вестник, VI, 49, 5 юни 1884, с. 13.

⁵ През 1887 г. свищовското градско управление тегли заем от местната сирашка каса в размер от 6 000 лв. за закупуване на дома на Т. А. Божинов за помещение на класното училище. Заемът се изплаща от прихода на общинския бюджет за 1888 г. при 9% лихва – В: Държавен вестник, IX, 115, 13 октомври 1887, с. 9.

В първите публикувани отчети на свищовската земеделска каса липсват пълният брой на операциите, но става ясно, че до 90-те години на XIX в. тя се развива с бавни темпове, но със стабилни финансови ресурси. Към 1 януари 1882 г. касовата наличност възлиза на 209 541,86 лв.⁶, а в началото на 1883 г. той се е увеличава на 214 387, 91 лв.⁷ За да увеличи капитала си касата взема от БНБ сумата от 28 100 лв, от ковчежничеството за преселниците – 16 950 лв, и от интензанските депозити – 2 508, 19 лв, така цялата взимнообразователна сума възлиза на 45 558, 19 лв.⁸ Сравнявайки балансите за периода 1888–1891 г. също се наблюдава стабилно увеличаване на капитала и чистата печалба. Касовият капитал към 1 януари 1888 г. е 259 819, 86 лв. (Pranchov, 1889, p. 755), а през следващата той е 290 231, 49 лв. (Statement, 1890, p. 22). Средно годишната печалба за този период се покачва с 54 000 лв. (Statement, 1891, p. 19). Заслуга за положителната работа на касата според рапорта на окръжния управител през 1884 г., е на касиера и писаря, които са вещи лица и изпълняват задълженията си безкористно⁹.

Независимо от положителния баланс, свищовската земеделска каса все още не успява да удовлетвори нуждите на земеделците с кредит. За това говори фактът, че в Свищовската околия лихварството и кредиторите-зеленичари са широко разпространени. Най-засегнати са селата Морава и Драгомирово. През 1895 г. окръжния управител докладва, че половината имоти в с. Драгомирово се намират в ръцете на няколко свищовски търговци. В селото живеят 234 домакинства и освен дълга им към отделни търговци и лихвари от 87 114 лв., те имат задължения и към земеделската каса, възлизащи на 35 660 лв., така общият им дълг възлиза на 122 774 г. Финансови тежести имат почти всички селски стопани в околията. Според официалните данни земеделското население в окръга, с изключение на това в град Свищов дължи на лихварите 1 484 036 лв., на Българска народна банка 51 347 и на земеделската каса 642 918 лв. (Statement, 1895, pp. 16–22).

Една от слабите страни в дейността на свищовската каса е самата процедура за отпускане на кредит. Понякога е доста продължителна и е свързана с редица изисквания и затруднения. Това принуждава нуждаещите се да се обърнат към услугите на неорганизираното кредитиране. Сериозен проблем си остава и недостигът на капитал в касата. Пречка за неговото повишаване е краткият срок (от три до дванадесет месеца¹⁰) за който се отпускат заемите. Той се оказва недостатъчен на заемополучателя да се издължи на касата и оттук несъбраните задължения се увеличават. Другото затруднение на земеделците, е протестирането на записите

⁶ Държавен вестник, V, 115, 31 март 1883, с. 295.

⁷ Държавен вестник, VI, 49, 5 юни 1884, с. 13, Държавен вестник, VI, 80, 8 септември 1884, Приложение.

⁸ Държавен вестник, VI, 80, 8 септември 1884, Приложение.

⁹ Държавен вестник, VI, 49, 5 юни 1884, с. 13.

¹⁰ Чл. 13. от Правилника за Земеделските каси от 25 февруари 1889 г. (Daskalov, 1912, p. 203).

на длъжниците при изтичането на срока на заема. В такъв случай касата пристъпва към събиране на дължимите суми чрез продажба на заложените недвижими имущества или скъпоценности. Първите продава според съдебните закони, а вторите от Окръжната постоянна комисия чрез публичен търг¹¹. Според всеобщото мнение тази процедура усложнява все повече състоянието на длъжниците, като ги натоварва с допълнителни разноски (Statement, 1890, p. 23).

Нуждата от парични средства е голяма и затова е необходимо да се увеличи касовият капитал чрез допълнителен налог с храна населението, особено подходящо решение в годините на урожай (Statement, 1890, pp. 23–24, Statement, 1891, p. 20).

След приемането на Закона за земеделските каси през 1894 г.¹² и неговото изменение и допълнение от 1897 г. се наблюдава напредък в дейността на касите в страната¹³. От собствените си средства те отпускат заеми на земеделските стопани, а на търговци, предприемачи и други неземеделски лица го отпускат за сметка на БНБ. Операциите, които извършат са приемането на влогове – лихвени, срочни и безсрочни, приемане на безлихвени съдебни и др. правителствени влогове, даване на заем за кратък или дългосрочен срок и др.¹⁴ Допълнителен стимул дава и изтегляният заем от БНБ в размер от десет милиона лева и възможността за пренасочването на суми от една каса към друга при нужда (Statement, 1895, p. 56).

Новите условия дават възможност на свищовската каса да увеличи своя касов капитал, за да може да максимално да е в помощ на местните земеделци. Чрез отпуснатите заеми те могат да закупуват селскостопански инструменти, машини и оръдия¹⁵, да правят подобрения в стопанства си, да разширяват личните си стопанства и пр. При неблагоприятни климатични условия, природни бедствия или нещастен случай имат възможност да ги използват за изхранване на семействата си, добитъка, или да засеят нивите си. Има случаи в страната, при които касите отпускат кредит на стопаните с цел да си върнат дълга си към лихварите (Daskalov, 1912, p.389).

За да се подобри лозарския поминък, през 1902 г. се приема закон за отпускане заеми от земеделските каси на лозарите, които отглеждат американски лозови пръчки¹⁶. Местната земеделска каса се включва в борбата срещу филуксерата и переноспората (маната), които в края на XIX в. засягат тежко местния лозарски

¹¹ Чл. 18. от Правилника за Земеделските каси от 25 февруари 1889 г. (Daskalov, 1912, p. 204).

¹² Държавен вестник, XVII, 15, 20 януари 1895, с. 1–3.

¹³ Държавен вестник, XIX, 49, 4 март 1897, с. 1–3.

¹⁴ Държавен вестник, XVII 77, 12 април 1895, с. 3–17.

¹⁵ Тази операция се регламентира с чл. 16, ал. III, от Закона от 1894 г. и Уставът от 1897 г. Според тях касите могат да купуват земеделска техника само чуждестранно производство след разрешението на Министерството на търговията и земеделието (Daskalov, 1912, p.261). Централното управление на касите допуска впоследствие възможността да се закупуват плугове, които са произведени в страната (Daskalov, 1912, p. 419).

¹⁶ Държавен вестник, XXXI, 21, 28 януари 1903, с. 1-4, Подкрепление, 1, 50, 2 февруари 1903, с. 3.

поминок. Тя доставя син камък и предлага отстъпка при закупуването му на лозари, които са в затруднено положение¹⁷.

За какво са били използвани отпуснатите от свищовската каса кредити, и дали са изразходвани в действителност по предназначение, засега е трудно да се каже със сигурност, поради липса на категорични доказателства. Косвено може да се предположи, че тези пари са били в помощ на земеделците при закупуването на селскостопанска техника. За това говори фактът, че според официалните данни към 1902 г. Свищовската околия се нарежда на челно място в Търновския окръг, в която се ползват най-голямо количество машинни жетварки¹⁸, железни брани¹⁹ и железни плугове²⁰ (Report note, 1905, pp. 538–539). След масовото задължняване на селяните от Морава и Драгомирово към лихвари през 1894–1895 г., в следващите години вече не се съобщава за такива мащабни случаи. Този факт навежда към мисълта, че с помощта на отпуснатите кредити от земеделската каса, част от населението в околията се е издължило към частните кредитори.

Положителните резултати от дейността на касата проличават в нейните годишни баланси. Според тях през 1895 г. касовият капитал е 389 016, 46 лв. (Statement, 1895, p. 56), през 1896 г. е 443 045, 53 лв. (Statement, 1896, pp. 68–69), през 1897 г. е 488 321, 99 лв. (Statement, 1897, p. 30), а към 30 юни 1898 г. той възлиза на 538 341, 18 лв. (Statement, 1898, p. 29). С нарастването му, касата увеличава и отпускането на ипотечни заеми. През 1896 г. сумата по този параграф е 113 631, 10 лв. (Statement, 1896, p. 68), в следващите две години тя достига 237 511, 87 лв. (Statement, 1898, p. 29). Нараства и оборота от трите влога – сиротски, срочни и безсрочни. Портфейлът (заем срещу поръчителство) също се увеличава, като най-много заеми са отпуснати след голямото наводнение през 1897 г. Той е на стойност 1 244 178 лв. (Statement, 1897, p. 30), а през 1898 г. възлиза на 1 486 346 лв. (Statement, 1898, p. 29). Активната ѝ дейност през този период се потвърждава и от изследването на Ст. Караджов за работата на касите през 1896 г. От него се вижда, че според големината на наличните капитали към 31 декември 1896 г. от 85 земеделски каси, свищовската каса се нарежда на 18 място (Karadzhov, 1896, p. 14), а според големината на оборота, извършен през 1896 г., тя е на трето място (Karadzhov, 1896, p. 15). По третия критерий – по процента на чистите печалби, прибавени към капитала на 31 декември 1896 г., от същия брой каси, свищовската се нарежда на 29 място (Karadzhov, 1896, p. 16).

За положителния баланс на касата през този период благоприятстват после-

¹⁷ Подкрепление, I, 15, 10 май 1902, с.1.

¹⁸ В този пункт се включват обикновените жетварки (5 бр.) и сноповръзвачките (9 бр.), общо 14 машини.

¹⁹ Според този показател Свищовската околия е на второ място след Горнооряховската, в която има 97 бр. железни брани, а Свищовската разполага с 68 броя.

²⁰ По този критерий Свищовската околия отстъпва първата позиция само на Търновката, която разполага с 377 бр., а в Свищовската се отчитат 360 бр. железни плугове.

дователните плодородни години, цените на селскостопанската продукция също са добри, което води до увеличаване на доходите на земеделците. Иновативните култури като рапицата например, допринася за високия оборот през 1902 г.²¹ (Statement, 1902, p. 28–29), През тази година добивът на царевица в цялата околия също е висок²². Освен направените промени в организацията и дейността на касите на национално ниво, важно значение за успешната работа на свищовската каса имат и компетентността и подготовката на членовете ѝ. Засега е налична откъслечна информация за имената на служителите и някои от ръководните лица, но от сведение в местната преса става ясно, че направената проверка през лятото на 1897 г. от страна на ревизор от Министерството на търговията и земеделието отчита, че деловодството се намира в голям ред²³. Съществен принос за успешната кредитна политика има и създадената с Устава от 1895 г. сконтовата комисия. Тя се състои от контрольора, касиера на касата и трима външни лица, избрани от местния общински съвет. Комисията има за задача да определя кредитната способност на кандидатстващите за заем клиентите и да одобрява техните заявления (Daskalov, 1912, p. 368). В началото на 1897 г. свищовският градски съвет избира за членове на сконтовия комитет при земеделската каса Теофан Панев, Георги Аврамов и Стерю Бръчков²⁴. И тримата членове са местни търговци, с дългогодишна практика и известни сред местната общественост със своя опит и отговорност.

Едновременно с натрупването на положителен баланс на касата, продължава и практиката на трудно събиране на задълженията на кредитополучателите. През 1895 г. тя завежда 437 дела срещу длъжници за сумата 120 320 лв., освен това има 114 пресрочени записи за сумата 50 090 лв., за които не е подала съдебен иск (Statement, 1895, p. 57). Списъкът със задължители клиенти се удължава в годните след наводненията през 1897 г., когато те изпитват сериозни трудности да си изплащат вноските по кредита. По преценка на управата, преди да се престъпи към разпродажба на имуществото на длъжника, касата дава имотите му под наем за срок от три години, а доходът от него покрива лихвите и част от задълженията. Ако през този срок заемополучателят не успее да изчисти задълженията си, касата продава имотите на публичен търг (Daskalov, 1912, pp. 261, 409). Най-много обяви в местната преса за организирани търгове има през 1902–1903 г. От тях става ясно, че длъжниците на касата са от цялата околия – Свищов, Б. Сливово, Козловец, Алеково, Лъжене, Драгомирово и пр. Сред тях има собственици на богато недвижимо имущество, включващо домовете им, ниви, лозя, ливади, дюкяни и пр.²⁵

²¹ Подкрепление, I, 15, 10 май 1902, с. 3.

²² Подкрепление, I, 25, 28 юли 1902, с. 3.

²³ Дунавски известия, 3, 39, 4 юли 1897, с. 2.

²⁴ Дунавски известия, III, 17, 24 януари 1897, с. 1.

²⁵ Подкрепление, I, 28, 18 август 1902, с. 5; 29, 25 август 1902, 4; 31, 8 септември 1902, с. 3-4.

С увеличаване на дейността на касата в града, се налага тя да построи самостоятелна сграда, която да е функционална и удобна. Мястото е купено от Стерю Перчемлиев и се намира на главната улица. На 7 юни 1902 г. се организира търг, който е спечелен от свищовския предприемач Петър Чалъков. Сумата, която трябва да отдели касата за постройката е 15 437 лв.²⁶ За да се улесни местното население свищовската каса открива свои клонове в селата Карайсен и Стежерово. Операциите и услугите, които се предлагат селските клонове са ограничени²⁷.

До края на съществуването си, свищовската земеделска каса заема водещо място сред останалите каси в страната. Според отчета на централното управление на земеделските каси през 1901 г. от всичките действащи 85 каси, тя заема първо място по извършени операции за държавното съкровище. По брой на операции се нарежда на трето място, а по стойност на оборота и по актив е на второ място. По критерия наличен касов капитал се нарежда на петнадесето място. Множеството разходи, с които е обременена намаляват чистите ѝ приходи и това я поставя на тридесет и второ място. Според статистическите данни свищовската каса изпреварва русенската и другите дунавски каси, а по някои показатели и чирпанската, която по капитал е на първо място²⁸.

Приведените сведения показват, че в периода от Освобождението до началото на XX в. свищовската земеделска каса заема важно място в стопанския живот на околията. Тя спомага за навлизането на модерна техника и методи в земеделието, в производството на иновативни култури и в подбора на животни. Това води до повишаване на производителността и добрите доходи на населението. С нейната подкрепа районът израства като важен земеделски център.

REFERENCES:

Atanasov, H. 2017. *Development of agricultural crediting in the Danube vilayet: „Common Benefit“ funds in the 1860s and 1870s (based on unpublished information sources)*. Sofia: Faber. [Атанасов, Хр. 2017. *Развитие на земеделското кредитиране в Дунавския вилает: „Общополезните“ каси през 60-те и 70-те години на XIX век (на базата на непубликувани информационни източници)*. София: Фабер].

Atanasov, H. 2018. Credit Institutions in the Bulgarian Lands During the 18th and 19th Centuries. An Attempt for Review. *Proceeding of the Centre for Economic History Research*, vol. 3, pp. 62–75. [Атанасов, Хр. 2018. Кредитни институции по българските земи през XVIII – XIX век. Опит за обзор. *Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания*, Т. 3, с. 62 – 75].

²⁶ Дунавски известия, III, 32, 16 май 1897, с. 2; 36, 13 юни 1897, с. 2.

²⁷ Дунавски известия, VIII, 33, 4 юли 1903, с. 3.

²⁸ Подкрепление, I, 48, 19 януари 1903, с. 1.

Chakalov, 1931. The problems of agricultural credit in Bulgaria. *Journal of the Bulgarian Economic Society*, vol. 30, no. 3, pp. 138–169. [Чакалов, Ас. 1931. Проблемите на земеделския кредит в България. *Списание на българското икономическо дружество* 30, 3, с. 138–169].

Daskalov, A. 1912. *Agricultural credit in Bulgaria from 1864 to 1913. Part I (1864 – 1903)*. Sofia: P. Glushkov. [Даскалов, А. 1912. *Земеделският кредит в България от 1864 до 1913 г. Част I (1864 – 1903)*. София: П. Глушков].

Karadzhev, S. 1896. The report of the BNB and the agricultural funds for the past year 1896. *Journal of the Bulgarian Economic Society*, vol. 2, no. 1, pp. 5–18. [Караджев, Ст. 1896. Отчетът на БНБ и земеделските каси за изтеклата 1896 г. *Списание на българското икономическо дружество*, т. 2, кн. 1, с. 5–18].

Manolova-Nikolova, N., Hr. Atanasov, 2022. Taking Care of Orphans' Properties: The Funds for Orphans in the Danube Vilayet of the Ottoman Empire (1864–78). *Turkish Historical Review*, vol. 13, no. 3, pp. 372–398.

Pranchov, S. 1889. The Economic Situation of Bulgaria in 1889. Economic and Statistical Studies. *Industry*, vol. 2, no. 8–9, pp. 748–761. [Пранчов, Ст. 1889. Икономическото положение на България в 1889 година. Икономическа и статистическа студия. *Промишленост*, 2, 8–9, с. 748–761].

Report note to the Minister of Trade and Agriculture, No. 25792 on the issue of the distribution of agricultural implements and machines in Bulgaria, 1905, *Journal of the Bulgarian Economic Society*, vol. 9, no. 8–9, pp. 529–542. [Докладна записка до Министъра на Търговията и земеделието, № 25792 по въпроса за разпространението на земеделските оръдия и машини в България, 1905, *Списание на българското икономическо дружество*, 9, 8–9, с. 529–542].

Roussev, I., Stoyanov, St. & Savova-Simeonova, K. 2022. *The Institute of Certified Public Accountants in Bulgaria and Its Chairmen (1931–1948)*. Sofia: IDES. [Русев, И., Стоянов, С. & Савова-Симеонова, К. 2022. *Институтът на заклетите експерт-счетоводители в България и неговите председатели (1931–1948)*. София: ИДЕС].

Roussev, I. 2023. The Beginning of Independent Financial Control in Bulgaria – from the Influences of the Modern World towards a National Model. *Economic Alternatives*, Issue 4, pp. 670–686.

Statement on the state of the Svishtov district. 1890. Svishtov: Pechatnitsa P. A. Slavkov. [Изложение за състоянието на Свищовското окръжие, 1890. Свищов: Печатница на П. А. Славков].

Statement on the state of the Svishtov district. 1891. Svishtov: Pechatnitsa P. A. Slavkov. [Изложение за състоянието на Свищовското окръжие, 1891. Свищов: Печатница на П. А. Славков].

Statement on the state of the Svishtov District in 1894–1895, 1895. Svishtov: Danube Printing Company. [Изложение за състоянието на Свищовското окръжие през 1894–1895 г. 1895. Свищов: Дунавско печатарско дружество].

Statement on the state of the Svishtov district in 1895–1896, 1896. Svishtov: D. T. Damyanov Printing House. [Изложение за състоянието на Свищовското окръжие през 1895–1896 г. 1896. Свищов: Печатница Д. Т. Дамянов].

Statement on the state of the Svishtov District in 1896–1897, 1897. Svishtov: Printing house of P. A. Slavkov. [Изложение за състоянието на Свищовското окръжие през 1896–1897 г. 1897. Свищов: Печатница на П. А. Славков].

Statement on the state of the Svishtov District in 1897–1898, 1898. Svishtov: D. T. Damyanov Printing House. [Изложение за състоянието на Свищовското окръжие през 1897–1898 г. 1898. Свищов: Печатница Д. Т. Дамянов].

Statement on the state of the Tarnovo District in 1901–1902. 1902. Tarnovo: Книгопечатница Н. Т. С. Фуртунов. [Изложение за състоянието на Търновското окръжие през 1901–1902 год. 1902. Търново: Книгопечатница Х. Т. С. Фъртунов].

Zlatinska, R. 2017, The Bulgarian country and the agricultural credit (at the end of 19th and the beginning of 20th century), Unpublished PhD Thesis, University of national and world economy, Sofia. [Златинска, Р. 2017, Българската държава и земеделският кредит (края на XIX и началото на XX век). Дисертация. Университет за национално и световно стопанство, София].

Zlatinska, R. 2016, Normative documents on the activity of agricultural funds from the Liberation to the end of the 19th century. *Proceeding of the Centre for Economic History Research*, vol. 1, pp. 173–188. [Златинска, Р. 2016. Нормативните документи за дейността на земеделските каси от Освобождението до края на XIX в. *Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания*, т. 1, с. 173–188.]

Correspondence address:

Emilia Vacheva – Assistant Professor
„D. A. Tsenov“ Academy of Economics
34, Treti mart str., 5250 Svishtov
Tel.: (+359 889 035535)
E-mail: emilia.vacheva@abv.bg
SCOPUS Researcher ID: 57415841900